

substance with high biological activity. The aim of the work was to conduct experimental research embryotoxic action of the substance in the postnatal period albino rats.

Key words: *morpholinium 2-[5-(pyridin-4-yl)-1,2,4-triazol-3-ylthio]acetate, embryotoxic effect, postnatal.*

УДК 615.276:547.914

АНАЛІЗ ДОСТУПНИХ ФІТОПРЕПАРАТІВ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ІНФІКОВАНИХ РАН ТА ДЕРМАТИТІВ

О.Ф. Кучмістова, В.О. Кучмістов, В.В. Шматенко,

В.В. Нарожнов, К.І. Лур'є

Українська військово-медична академія

Резюме. *Узагальнені дані стосовно сучасного погляду на особливості фітолікування раневих процесів, полегшення дерматологічних проблем. Авторами узагальнені сучасні дані стосовно застосування в науковій і народній медицині соків 53 лікарських рослин протизапальної, ранозагоювальної та антисептичної дії, що є представниками 33 ботанічних родин. Проаналізована структура повторюваності рослин вказаної дії в роботах провідних фахівців. Наведені дані обумовлюють фітолікуванню статус важливої оздоровчої ланки сучасної медицини.*

Ключові слова: *лікарські рослини, соки, інфіковані рани, дерматити.*

Вступ. Лікування бактеріальних інфекцій шкіри, інфікованих ран різноманітного походження відносяться до актуальних проблем медицини. В останні роки несприятливі зміни імунобіологічної реактивності макроорганізму під впливом ушкоджуючих факторів загально технічного прогресу (забруднення навколишнього середовища, «хімізація» укладу життя, іонізуючого випромінювання тощо) зумовлюють збільшення кількості хворих з гнійними ускладненнями, а також погіршення результатів їх лікування: почастішали різноманітні токсико-алергійні реакції, випадки несприятливих наслідків, а також збільшилися строки лікування. Зокрема, тривалий період загоєння пояснюється значною кількістю факторів пошкодження (судин тканин, регіональні порушення кровообігу) та високою частотою інфекційних уражень м'яких тканин. Можливість ліквідації раневої інфекції та створення належних умов для загоєння ран часто обмежена. Це спонукає до проведення пошуку нетрадиційних лікарських засобів для місцевого застосування з високими терапевтичними характеристиками та достатньою антибактеріальною активністю.

Мета роботи. Провести огляд літератури, що дозволить узагальнити напрацьований авторами за багато років матеріал у певній галузі, акцентувати увагу лікарів на відродженні напівзабутого раціонального соколікування та його перспективності.

Метод дослідження – системно-оглядовий.

Результати дослідження та їх обговорення. Хвороба уявляє собою різноманітний еволюційний процес із складним переміщенням активності проявлення метаболічного та функціонально-структурного вияву захворювання людини. Це обумовлює необхідність диференційного підходу лікаря до підбору певних засобів терапії на різних етапах розвитку захворювання. При гострих процесах або на етапі загострення хронічних, коли на передній план виступають функціональні клінічні проявлення хвороби, провідна роль повинна належати засобам адаптогенної та симптоматичної терапії у вигляді активних медикаментозних препаратів, а також лікарських рослин (ЛР) із вираженими фармакологічними ефектами. При хронічному проходженні захворювання, наприклад, у стадії реабілітації, коли основний ланцюжок патогенетичного процесу зосереджено у метаболічних порушеннях, суттєва роль повинна належати засобам метаболічної терапії, зокрема, рослинного походження. Таким чином, комплексний лікувальний вплив (політерапія) є головним принципом лікувального ефекту галенових препаратів із ЛР та фітотерапії взагалі [9,16].

Сучасна наукова фітотерапія використовує в своїй практиці, як правило, традиційні лікарські форми екстемпорального виготовлення: настої, відвари, екстракти і дуже мало використовує соки ЛР, які займають значне місце в арсеналі лікарських засобів народної медицини. Соки виготовляють із свіжих рослин і не проходять технічної або технологічної обробки, завдяки чому зберігають в активному стані весь комплекс біологічно (фармакологічно) активних речовин, що обумовлюють симптоматичну, етіотропну, місцеву, резорбтивну, вибіркову або патогенетичну дію на організм людини [13,15,18]. Фармакологічно активними можуть бути природні речовини первинного (наприклад, ліпіди, полісахариди, вітаміни, білки, ферменти, органічні кислоти) чи вторинного синтезу (алкалоїди, сапоніни, глікозиди, дубильні речовини, терпени, флавоноїди тощо).

Рослина завжди утримує певний фармакологічно активний комплекс, в якому виділяють основну активну речовину (діючу речовину). Вона фізіологічно впливає на організм людини або володіє біологічною активністю по відношенню до збудників різних хвороб. Усі інші речовини у складі рослини є супутніми і також впливають на проходження лікувального процесу. Наприклад, окремі супутні речовини (полісахариди, дубильні речовини) за період набрякання сприяють пролонгованій дії основних лікувальних речовин, що надто важливо у випадку затяжних, хронічних хвороб [1,7].

Соки мають найяскравіший лікувальний спектр, а саме надають терапевтичну (болезаспокійливу, протизапальну, генеруючу) та регуляторну дію, нормалізують кров'яний тиск та серцево-судинну діяльність, впливають на процеси обміну у організмі, підвищують його захисні властивості й фагоцитарну діяльність лейкоцитів, пригнічують ферментативну активність кокової мікрофлори

тощо [5,6,17]. Вказані фітозасоби виявляють оздоровлюючий вплив, покращують травлення та обмінні процеси, стимулюють виділення травних соків, підвищують опірність організму. Більш висока здатність зберігати біологічно активні речовини притаманна саме сокам з м'якоттю.

Користь вживання натуральних продуктів харчування – рослин хлібних, круп'яних, бобових, овочевих, олійних, плодово-ягідних, цитрусових, горіхово-плодових, пряних, смакових, тонізуючих – не підлягає сумніву. Але за деяких випадків ці харчувальні рослини одночасно виконують й функції лікарських, які важко замінити фармакологічними препаратами [5,14].

Крім цього, ЛР вигідно відрізняються від інших медикаментозних засобів наявністю у них мікроелементів, вітамінів, антиоксидантів, пектинів, мінеральних солей, ефірних олій, біогенних речовин. Тому фітопрепарати доречно застосовувати як із профілактичною метою, так і на початковому етапі оздоровлення, для тривалих курсів лікування, упродовж реабілітації після виснажливих захворювань чи операційного втручання.

У випадку проблем із шкірою (дерматити, екзема, лишай, виразки, себорея, пролежні, короста, фурункули тощо), рослинні соки найбільш доцільно застосовувати хронічним хворим. Має місце повільна, але систематична дія на організм. Звісно, лікувальний ефект у випадку соколікування дещо нижче, ніж при використанні актопротекторів, ноотропів, антигіпоксантів, фармацевтичних адаптогенів, проте він більш стійкий, довготривалий та супроводжується комплексом позитивних змін у фізіологічній, біохімічній та імунобіологічних системах [11]. Це сприяє істотному підвищенню резистентності організму до широкого спектру найрізноманітніших несприятливих умов. До того ж суттєвим фактором при сокотерапії є різноманітні оздоровчі заходи (перебування на свіжому повітрі, у лісі, на сонці, гімнастичні вправи, масаж, лікувальні ванни) і раціональне харчування.

Вважаємо за необхідне порушити питання стосовно шляху потрапляння біологічно активних речовин до організму людини. Пояснимо це на прикладі вітамінів. Про важливість аскорбінової кислоти для організму людини свідчить той факт, що при тяжких хворобливих станах організму (наприклад, при масивних опіках, у післяопераційний період) кількість її в крові та сечі швидко зменшується, а у випадку стресу вміст цього вітаміну зменшується у надниркових залозах. Оскільки потреба організму в аскорбіновій кислоті при різних хворобах надзвичайно велика, то її доводиться задовольняти здебільшого за рахунок синтетичних препаратів. У лимонах, смородині, шипшині та інших фруктах і овочах цей вітамін поєднується з флавоновими речовинами, які посилюють його дію. Через те природна аскорбінова кислота у 3-5 разів активніша від свого синтетичного аналога [7,14]. Крім того, організм людини не утворює аскорбінової кислоти і не депонує її. Тому для гарного самопочуття та нормалізації процесів

життєдіяльності краще вживати рослинні екстракти, що містять цей вітамін (зокрема, шипшиновий), ніж синтетичні препарати аскорбінової кислоти.

Згідно проведеного літературного аналізу, було виявлено близько 300 ЛР, соки яких використовують як лікарські засоби для профілактики та лікування цілого ряду захворювань у хірургічній, стоматологічній, акушерсько-гінекологічній, офтальмологічній, отоларингологічній практиці [2,9,12,14].

Соки – це цілком самостійна лікарська форма досить широкого спектру застосування і, безперечно, більш ефективніша за традиційні фітопрепарати.

Схема 1. Класифікація соків за способом застосування

Значне місце відводиться рослинним сокам з протизапальною, ранозагоювальною та антисептичною дією [9,20]. Вони застосовуються переважно зовнішньо у вигляді примочок і зрошень (для лікування лишайів, корости, при укусах ос, змій або сказаних тварин), обмивань (лікування ран, опіків, фурункулів, виразок, відморожень) та втирань (у волосисту частину голови при випадінні волосся).

Як показав проведений огляд літератури, проблема прискорення загоєння ран будь-якого походження (у т.ч. й опікових) знаходиться в полі зору цілої низки дослідників [3,4,8,10,19,20]. Методика лікування ран під пов'язкою сьогодні залишається одною з головних у комбустіологічній практиці [8]. Перевага вказаного методу: в місті ураження створюються максимальні концентрації препарату, що забезпечує ефективність лікування раневого процесу. Методика лікування ран під пов'язкою складається з наступних етапів: а) ділянку рани обробляють антисептичним розчином (фурациліном, перекисом водню тощо); б) з підготовлених рослин вичавлюють сік і рясно зрошують ним уражену поверхню; в) накривають стерильною марлевою серветкою, що складається з 4-5 шарів марлі (або прикладають насичені свіжим рослинним соком стерильні тампони), і перев'язують; г) зволожені соком серветки міняють 3-4 рази на день, не допускаючи висихання та можливого прилипання пов'язки; д) у інтервалах шкірі надається можливість просохнути [3].

У випадку лікування опікових ран, доцільно використовувати витягнення з рослин, у хімічному складі яких переважають таніни та таніди (наприклад з

Аїстнику цикутного, Крופиви дводомної, Каланхое перистого). Проте ефективність дубильних речовин обмежена 1-2 днями і проявляється переважно при опіках I ступеню [15]. Соки в'язучої дії, ущільнюючі шари шкіри, перешкоджають їх відшаруванню з утворенням пухирців та надають протизапальний ефект. При незначних опіках вони можуть скоріше купувати можливий розвиток запального процесу. При більш сильних опіках одразу ж після першої спроби задубити шкіру обмиванням та примочкою в'язучих соків, настоїв та відварів рослин, в народній медицині застосовують обкладання рани м'якоттю гарбузу, картоплі, моркви, чорниці або суніці. Масу рекомендовано наносити на обпечену поверхню, накриваючи стерильною марлевою серветкою і розташовуючи її між шарами марлі. Перешкоджає утворенню пухирців сік Цибулі городньої чи кашка з цієї рослини.

Як показав проведений аналіз, високий ранозагоювальний, протизапальний та антисептичний ефект має місце при застосуванні пов'язок, просякнутих соком цілої низки рослин: Каланхое перистого (*Kalanchoe pinnata*, родина Товстолистих), Крופиви дводомної (*Urtica dioica*, род. Крופивових), Гарбуза звичайного (*Cucurbita pepo*, род. Гарбузових), Алое деревовидного (*Aloe arborescens*, род. Лілійних), Картоплі (*Solanum tuberosum*, род. Пасльонових), Моркви посівної (*Daucus sativus*, род. Селерових), Чорниці звичайної (*Vaccinium myrtillus*, род. Брусничних), Суніці лісової (*Fragaria vesca*, род. Розових), Буквиці лікарської (*Betonica officinalis*, род. Ясноткових), Гречки звичайної (*Fagopyrum sagittatum*, род. Гречкових), Журавлини чотирипелюсткової (*Oxycoccus palustris*, род. Вересових), Медунки лікарської (*Pulmonaria officinalis*, род. Шорстколистих), Цибулі городньої (*Allium ursinum*, род. Лілійних), Подорожнику великого (*Plantago major*, род. Подорожникових), Цибульки гусячої (*Gagea lutea*, род. Лілійних), Хвоща польового (*Equisetum arvense*, род. Хвощевих), Перстачу гусячого (*Potentilla anserina*, род. Розових), Деревію звичайного (*Achillea millefolium*, род. Айстрових), Часнику городнього (*Allium sativum*, род. Лілійних), Звіробію звичайного (*Hypericum perforatum*, род. Звіробійних), Аїстнику цикутного (*Erodium cicutarium*, род. Геранієвих) тощо [3,4,8,10,19,20].

Хімічний склад вказаних рослин обумовлює скорочення терміну лікування ран будь-якого походження: різаних (внаслідок дії гострого різального предмету), рублених (внаслідок удару гострим тяжким предметом), колотих (внаслідок удару гострим колючим предметом – цвяхом, шилом), забитих (внаслідок удару тупим предметом), укушених, отруйних (при укусі змій, скорпіонів) та опікових ран, у т.ч. й інфікованих [12].

Зокрема, звіробій, буквиця та алое здатні стимулювати регенерацію тканин. До того ж, буквиця надає антисептичний ефект, сприяє заростанню ран і загоєнню варикозних виразок. Каланхое перисте (з латині «живий листок») є джерелом отримання соку, що широко застосовують в хірургічній практиці при гнійно-

некротичних процесах та місці поранень чи швів. Мазь з соку рослини застосовують при пролежнях, трофічних виразках при варикозах, пересадках шкіри [3,9]. Цибулька гусяча сприяє гальмуванню кровотечі з рани, знімає відчуття болю, виліковує трофічні виразки, що тривало не загоюються [19]. За лікувальними властивостями рослина є близькою до часнику, сік якого повністю припиняє ріст кишкової, тифозної і паратифозної паличок, дифтерійної і синьо-гнійної бактерії.

Алое деревовидне містить таку велику кількість мінеральних речовин та вітамінів, що з легкістю може замінити аптечку першої допомоги. Регенеруючу здатність алое використовують для лікування сонячних опіків. Сік рослини є бактерицидним по відношенню до низки мікроорганізмів. Високоєфективний при лікуванні фурункулів, мокрої себореї, екзем, місцевих запалень шкіри [10,16]. Свіжий сік алое знайшов широке застосування у різноманітних галузях медичної практики та в народній медицині.

Цікавим фактом є те, що певними кровоспинними та болетамувальними властивостями володіють соки різних видів ЛР. Наприклад представники родини Гречкових - Гірчак почечуйний (*Polygonum persicaria*), Гірчак перцевий (*Polygonum hydropiper*) та Спориш звичайний (*Polygonum aviculare*). Причому фітопрепарати з сухого листа вказаних рослин, надають зворотну дію і сприяють гальмуванню процесу згортання крові. До речі, це відноситься й до Кривавика дводомної та Грициків звичайних [19]. Різноманітні види подорожника застосовують в народній медицині при пораненнях, опіках, забиттях, ураженнях шкіри (фурункулах, виразках, порізах, укусах комах тощо).

Добре дезінфікують поверхню рани та ефективно витягують гній соки, отримані з журавлини, гречки, часнику, цибулі, алое, каланхое, кропиви (застосовують суміш соку чи товченого листа з повареною сіллю) тощо [14,18].

В літературі є посилання на суттєве скорочення ранозагоювального процесу при використанні серветок з міксу із низки рослинних соків. Наприклад, суміш 1:1 з соку алое і каланхое, часнику й цибулі, деревію і подорожника, Кривавика жалкої (*Urtica urens*, род. Кривавикових) і Підмаренника справжнього (*Galium verum*, род. Маренових) [4,10,14].

Причому ранозагоювальні властивості деяких рослин відомі упродовж декількох століть (наприклад, це стосується Цибульки гусячої, Хвощу польового, Подорожника великого, Деревію звичайного). Ще Авіценна вважав, що подорожник «чрезвычайно хорош для ран и язв, его листья вяжут, препятствуют кровотечению». Про це свідчить й одна з народних назв рослини - порізник. У Древній Греції деревій називали «солдатською квіткою», адже за її допомогою військовим медикам вдавалося швидко лікувати рани, навіть старі та гнійні. У Китаї соком подорожника ефективно лікували рани та виразки [4].

Приклади раціонального застосування соків лікарських рослин протизапальної, ранозагоювальної та антисептичної дії

Найменування рослини	Основні біологічні речовини	Показання до призначення соку лікарської рослини, можливі протипоказання
1	2	3
Алоє деревовидне (Aloe arborescens) род. Лілійних	Антраглікозиди, смолисті речовини, ферменти, вітаміни антрахінони, ефірні олії	Для підвищення стійкості організму до інфекційних захворювань, зовнішньо при лікуванні опіків, виразок, інфікованих ран, екземах, лишаях; при обмороженнях. Компреси з соком призначають при туберкульозі шкіри, променевому дерматиті голови. Протипоказання: запалення нирок або сечевого міхура, вагітність.
Барвінок рожевий (Catharanthus roseus) род. Барвінкових	Індольні алкалоїди (вінбластин, вінкристин, лейрозин, ровідин)	Протипухлинна, антибактеріальна й гіпотензивна активність. У зарубіжній народній медицині сік використовують при кровотечах, для лікування й очищення ран, при сверблячих дерматитах. Свіжий сік використовують при укусах комах. Лікування проводять з обережністю.
Береза пухнаста (Betula alba) род. Березових	Вітамін С, флавоноїди, дубильні речовини	Загальнозміцнююча, кровоочисна, антибактеріальна дія при втратах крові, запальних процесах. Сік ефективний при хронічних гнійних ранах, трофічних виразках, пролежнях, саднах, екземі, вуграх й пігментних плямах, дерматитах.
Брусниця (Vaccinium vitis-idae) род. Брусничних	Цукри, вітамін С, органічні кислоти, фенольні глікозиди	Вітамінний, протискорбутний та протигнійний засіб при гострих та хронічних запальних процесах. Використовують зовнішньо сік у вигляді примочок і зрошень при лікуванні лишай і корости.
Буряк звичайний (Beta vulgaris) род. Лободових	Мінеральні речовини, бетаїн, сапоніни, цукор, вітамін U	Високоочищувальна властивість, регуляція судинного тону, перешкоджає тромбоутворенню у судинах, стимулює гемопоєз. Висока протизапальна та ранозагоювальна властивості соку.
Гранатник звичайний (Punica granatum) р. Гранатникових	Цукри, органічні кислоти (лимонна, яблучна), вітамін С, таніни	Знеблююча, протизапальна й антисептична дія, загальнозміцнювальний засіб після виснажливих інфекційних захворювань або операцій. Сік високоефективний при лікуванні опіків (рани місця змочують розведеним 10-15% соком, а потім присипають порошком із шкіри плодів).
Грейпфрут (Citrus paradisi) род. Рутових	Білок, вуглеводи, мінеральні речовини, вітамін С, В ₂ , В ₆	Загальнотонізуючий засіб після виснажливих інфекційних захворювань і операцій, при перевтомах, підвищеній температурі тіла. Протипоказання: при значному підвищенні кислотності шлункового соку.
Деревій звичайний (Achillea millefolium) род. Айстрових	Хамазулен, фітонциди, дубильні речовини, ефірна олія, вітамін К	Сік із свіжих листків та суцвіть має протизапальні, фітонцидні властивості (впливає на повітряну мікрофлору), прискорює загоювання свіжих і нагноєних ран (процес зсідання крові), ефективна кровоспинна, бактерицидна дія. Спостерігається ефект при лускатому лишаю, виразках, фурункулах.
Живокіст лікарський (Symphytum officinale) р. Шорстколистих	Алкалоїди, дубильні й слизисті речовини, алантоїн, холін, ефірна олія	Протизапальна, ранозагоювальна дія. Сік сприяє носову кровотечу, при зовнішньому застосуванні сприяє проліферації клітин, регенерації ушкоджених й поранених тканин. Мазь на основі соку з коріння (суміш із розігрітим свиначим жиром 1:1) ефективна для змашування уражених ділянок шкіри.
Кавун звичайний (Citrullus lanatus) род. Гарбузових	Каротин, вітаміни С, В ₁ , В ₂ , В ₆ , РР; солі Cu, Fe, K; органічні кислоти	Найбільш активні дегідратичні властивості має сік, виготовлений з поверхневого зелено-білого шару. Високоефективний після довготривалої хвороби, тривалого наркозу та в післяопераційний період. Добре гальмує спрагу при гарячці.
Каланхоє перисте (Kalanchoe pinnata) р. Товстолистных	Флавоноїди, катехіни, дубильні речовини, вітамін С, органічні кислоти	Антисептичні, кровоспинні, протизапальні й ранозагоювальні властивості, сприяє швидкому очищенню виразок і ран (у т.ч. довгонезагоєваних) від некротичних тканин, загоєнню термічних опіків. Соком лікують висипи на шкірі, екзема, гнійні запалення вуха, риніт тощо.
Картопля (Solanum tuberosum) род. Пасльонових	Крахмал, білки, мінеральні речовини, вітаміни С, Д, В	Протизапальна, ранозагоювальна дія (по S склянки тричі на день протягом 2-3 тижнів, повторюючи курс лікування після тижневої перерви). Під час лікування соком фізіотерапевтичні процедури та медикаментозне лікування припиняють.

Продовження таблиці 1

1	2	3
Кропива дводомна (Urtica dioica) род. Кропивових	Уртицин, дубильні речовини, вітаміни С, В ₂ , В ₃ , К, хлорофіл	Сік має гемостатичну, загальнозміцнювальну дію; ефективний при лікуванні ран, варикозних виразок й запріlostей. Протипоказання: гінекологічні кровотечі у хворих з поліпами і пухлинними захворюваннями статеві сфери.
Лимон (Citrus limon) род. Рутових	Вітаміни С, В ₁ , В ₂ , А, солі К та Са, цукри, лимонна кислота	Висока загальнотонізуюча, вітамінна дія, зокрема при променевих ураженнях. Рекомендовано дотримуватися обережності з захворюваннями шлунку, кишковика, печінки, жовчного міхура та підшлункової залози.
Лимонник китайський (Schizandra chinensis) р. Лимонникових	Органічні кислоти, флавоноїди, сапоніни, цукри, вітамін С, ефірна олія	Стимулює регенеративні процеси. Ефективний при загальному виснаженні у зв'язку з хронічними інфекційними захворюваннями та інтоксикаціями, в'ялогранулюючими ранами. Протипоказання: безсоння, гіпертонія, нервові збудження, захворювання серцево-судинної системи.
Малина звичайна (Rubus idaeus) род. Розових	Цукри, органічні кислоти, вітамін С, флавоноїди, дубильні речовини	Сильний тонізуючий засіб після тривалої хвороби, операцій. В'язуча, протизапальна, антиоксидантна, кровоочисна дія. Знеболююча дія при екземі. Мазь на основі соку з свіжого листа застосовують при вуграх і висипах на тілі. Протипоказання: нефрит, подагра.
Мандарин (Citrus unshiu) род. Рутових	Цукри, вітамін С, органічні кислоти, тіамін	Загальнозміцнювальний засіб. Завдяки фунгіцидній активності соку рекомендують натирати ділянки шкіри, уражені мікроспорією або трихофітією.
Мати-й-мачуха (Tussilago farfara) род. Айстрових	Тусилігін, ситостерин, дубильні речовини, глікозиди	Зовнішньо використовують як протизапальний і ранозагоювальний засіб. Примочки з соком прикладають до інфікованих ран, виразок, наривів, фурункулів. Ефективний при свербінні шкіри та лупі.
Морква посівна (Daucus sativus) род. Селерових	Каротіни, вітаміни В, РР, С, Д, К, мікроелементи (Fe, Co, Cu), β-каротин, флавоноїди	Загальнозміцнювальна, противиразкова дія. Зовнішньо як болетамувальний, протизапальний і антисептичний засіб. Займає 3-е місце за фітонцидними властивостями після часника та цибулі. Сік застосовують для загоєння ран, опіків, відморожень; при дерматитах. Протипоказання: виразка шлунку і 12-палої кишки, запальні процеси кишковика.
Нагідки лікарські (Calendula officinalis) род. Айстрових	Флавоноїди, каротиноїди, аскорбінова кислота, органічні кислоти	Протизапальна, бактерицидна, ранозагоювальна дія. Сік зменшує інтоксикацію. Ластовиння на обличчі і руках виводять щоденним дворазовим змачуванням уражених місць соком із свіжого листа, змішаних 1:1 з соком лимона, ягід порічок і мигдалевою олією.
Настурція лікарська (Nasturtium officinale) род. Капустяних	Вітаміни С, Е, В ₁ , В ₂ , йод, каротин, ефірна олія, таніни, цукри	Високий антисептичний, протизапальний, бактерицидний, ранозагоювальний ефект. Для відновлення обміну речовин при хворобах шкіри (сверблячка, екзема тощо). Свіжий сік трави використовують для виготовлення мазі, якою користуються при опіках.
Петреба звичайна (Xanthium strumarium) род. Айстрових	Алкалоїди, йод аскорбінова кислота, глікозид ксантострумарин	Ефективна антимікробна, фунгіцидна, протизапальна, знеболююча, ранозагоювальна дія. Сік ефективний для примочок при захворюваннях шкіри (тривких лишаях, екземі, вуграх, висипах, грибкових хворобах), кропив'янці.
Петрушка городня (Petroselinum crispum) род. Селерових	Каротин, лютеолін, апігенін, аскорбінова кислота, ефірна та жирна олія	Сік вживають як знеболюючий та протизапальний засіб при абсцесах, ударах, комариних та бджолиних укусах. Обмиваннями свіжим соком виводять ластовиння і темні пігментні плями. Протипоказання: нефрит, гострий цистит, подагра.

Продовження таблиці 1

1	2	3
Підмареник справжній (Galium verum) род. Маренових	Галіозин, рубіадин, дубильні речовини, олія ефірна	В'язучий, протизапальний, антисептичний, знеболювальний і кровоспинний засіб при захворюваннях шкіри. Свіжим соком промивають рани і нариви, у вигляді примочок використовують при раку шкіри (як знеболюючий засіб).
Подорожник великий (Plantago major) р. Подорожникових	Аукубін, ферменти, білки, гіркоти, дубильні речовини, вітаміни К і С	Сік прискорює очищення раневої поверхні від гною, припиняє запальний процес та ріст грануляцій. Клінічні спостереження виявили терапевтичну ефективність свіжого соку при первинній обробці різних травм та лікуванні тривало незагоєваних ран, флегмон, фурункулів.
Полин гіркий (Artemisia absinthium) род. Айстрових	Абсинтин, анабсинтин, органічні кислоти, ефірні олії	Ранозагоювальна, кровоспинна, протизапальна, антисептична, знеболювальна, противиразкова дія. Вживають зовнішньо для швидкого гоєння ран, забиттях, саднах. Сік діє заспокійливо при укусах комах.
Редька посівна чорна (Raphanus sativus niger) род. Капустяних	Рафанол, фітонциди, вітаміни; солі К, Na, Са; цукри, білки, ферменти	Дезинфікуюча, протимікробна дія. Свіжим соком промивають гнійні рани і виразки. Соком розведеним навіпіл з водою обмивають приморожені ділянки тіла. Антибактеріальний, протимікробний засіб при екземах і ранах, які погано загоюються.
Рутка лікарська (Fumaria officinalis) род. Руткових	Алкалоїди, дубильні речовини, смоли; вітаміни С, К; фумарова кислота	Ефективний засіб при запальних процесах, для очищення шкіри. Свіжим соком лікують лишай, різні висипи на тілі, коросту в початковій стадії хвороби. Кровоспинний та загальнозміцнюючий засіб (1-2 стол. л свіжого соку на склянку сироватки двічі на день).
Смородина чорна (Ribes nigrum) р. Ломикаменевих	Цукри, органічні кислоти, вітаміни, дубильні речовини	Полівітамінний, тонізуючий, загальнозміцнюювальний засіб (для підвищення опірності організму та активізації компенсаторних механізмів) після виснажливих хвороб, операціях.
Суниця лісова (Fragaria vesca) род. Розових	Дубильні речовини, аскорбінова кислота	Протизапальний, антимікробний засіб для лікування дрібних ран і порізів, виводять плями на обличчі, лікують вугри, лишай та екзему.
Татарник колючий (Onopordon acanthium) род. Айстрових	Алкалоїди, аркціопікрин, інулін, сапоніни, дубильні речовини, смоли	Високі антимікробні, бактерицидні, ранозагоювальні властивості (вбиває або пригнічує ріст стафілококів та інших мікроорганізмів). Свіжим соком лікують фурункули, гнійні рани, інфекційні тріщини куточків рота, виразки, лишай та коросту.
Хрін звичайний (Armoracia rusticana) род. Капустяних	Фітонциди, лізоцим, глікозид синігрін, фермент мірозин, вітаміни РР, В ₁	Ранозагоювальний засіб при гнійних ранах і виразках. Соком, змішаним із спиртом, протирають обличчя при ластовинні. Зовнішньо використовують при гніздовій плішивості, піодерміях, пігментних плямах. Протипоказання: гастрит, ентероколіт, нефрит.
Цибуля городня (Allium cepa) род. Лілійних	Каротиноїди, вітамін С, рибофлавін, органічні кислоти	Фітонцидна дія. Соком свіжої цибулини лікують висівковидний лишай обличчя, інфекційні грибкові тріщини куточків рота. Протипоказання: захворювання шлунково-кишкового тракту.
Часник городній (Allium sativum) род. Лілійних	Фітонциди, вітаміни, інулін, аліцин, аліїн, вітаміни С, В ₁ , В ₆	Бактерицидна, фунгіцидна дія. Вживають при дерматозах. На рани кладуть пов'язки, просякнуті 10% розчином часникового соку в ізотонічному розчині NaCl. Протипоказання: захворювання нирок.
Черемха звичайна (Rudus racemosa) род. Розових	Дубильні речовини, фітонциди, флавоноїди, органічні кислоти, вітамін С	Висока в'язуча, протизапальна, фітонцидна дія. В роки Великої Вітчизняної війни сік успішно застосовували у військових госпіталях для лікування гнійних ран.

Продовження таблиці 1

1	2	3
Чистотіл звичайний (Chelidonium majus) род. Макових	Алкалоїди, каротин, органічні кислоти, сапоніни, холін, сапоніни	Протизапальна, болезаспокійлива, протизапальна, бактерицидна дія. Високий терапевтичний ефект одержують при лікуванні шкірних захворювань (гноячкове висипання, псоріаз звичайний, туберкульоз шкіри, бородавки, мозолі тощо).
Чорниця звичайна (Vaccinium myrtillus) род. Брусничних	Арбутин, миртилін, дубильні речовини, вітамін С, органічні кислоти	Загальнозміцнюючий, тонізуючий засіб. Поєднуючі в'язучі та антисептичні властивості, сік рослини ефективний для лікування мокнучих екзем, псоріазу, опіків, гнійних виразок, висипок на шкірі тощо.
Шовковиця біла (Morus alba) р. Шовковицевих	Цукрові сполуки, азотисті речовини, органічні кислоти	Вживання соку сприяє посиленню кровотворення, відновленню порушеного внаслідок шкірних захворювань обміну речовин в організмі. Вживають для змашування подряпин, порізів, виразок і ран.
Яблуня рання (Malus praecox) род. Розових	Цукри, органічні кислоти, вітамін С, пектини, вітамін С	Загальнозміцнююча, тонізуюча дія. Для підвищення імунітету (сік з несолодких сортів яблук за годину до сніданку). Зовнішньо для лікування саден на шкірі, опіків, відморожень, тривало незагоєваних виразок.

Наведені табличні дані стисло узагальнюють напрацьований матеріал за даним напрямом. Наочно відображена характеристика (ботанічна назва похідної рослини, її родина, основні біологічно активні речовини, фармакологічна дія) 53 лікарських рослин. Вони є представниками 33 ботанічних родин. Вказані рослини мають достатній ореал поширення у вітчизняній природній флорі, достатню сировинну базу, широко культивуються на території України. Окрім цього вони накопичують значну частку біологічно активних речовин, що обумовлює високу ефективність для лікування раневих процесів (в т.ч. інфікованих), полегшення дерматологічних проблем (за потребою - проведення профілактичних заходів).

Проаналізована структура (частота) повторюваності ЛР протизапальної, ранозагоювальної та антисептичної дії певних родин в роботах провідних фахівців. Так, кількість згадувань рослин представників родини Asteraceae - 6; представників родин Rosaceae, Liliaceae та Polygonaceae – по 4; представників родини Cruciferae – 3. На ці рослини зверталася особлива увага. Підтверджена думка про те, що представники родини Asteraceae (Айстрових) є практично найпоширенішими серед біологічного світу рослин.

Таким чином, вживання сирих соків ЛР – важлива ланка лікування інфікованих ран, опіків, дерматитів, при виснажливих хворобах, хронічних інтоксикаціях та у післяопераційний період. Фітолікування надзвичайно сприятливо впливає на оздоровлення організму у цілому. Структурована вода здатна давати додаткову енергію. Велика кількість живих органічних елементів у цій воді дозволяє швидко та якісно відновлювати хворі клітки та тканини організму, а наявність біоплазми забезпечує енергетичне живлення тіла для вирівнювання всіх функції організму.

Отже доцільність лікувально-профілактичного застосування фітотерапевтичних засобів незаперечлива. Зацікавленість до даних, представлених авторами, проявляється ще й в тому, що рослинні джерела отримання соків – загальнопідсильні, що надає можливість проводити оздоровлюючий курс вдома під наглядом лікаря.

Висновки

1. Питання про вибір лікарської форми є одним із основних у фармацевтичній технології. Поряд із традиційними лікарськими формами екстемпорального виготовлення найбільш ефективною є напівзабута лікарська форма - соки лікарських рослин. Це більш цілеспрямована форма впливу фізіологічно активних речовин природного походження, головною метою приймання яких є отримання більш чіткого фізіологічного ефекту.

2. Найчастіше соки виготовляються зі свіжих рослин і не проходять термічної та технологічної обробки, завдяки чому зберігають в активному стані основні й допоміжні біологічно активні речовини, що справляють на організм людини комплексну дію.

3. Рослинні соки - раціональна лікарська форма для зовнішнього та внутрішнього застосування, рослини для їх приготування повинні ретельно підбиратися згідно їх лікувальних властивостей. Соки протизапальної, ранозагоювальної та антисептичної дії застосовуються переважно зовнішньо у вигляді примочок, зрошень, обмивань та втирань.

4. Лікування ран під пов'язкою має певні переваги: в місті ураження створюються максимальні концентрації препаратів, що забезпечує ефективність лікування раневого процесу. Надана методика складається з низки етапів, між якими шкірі надається можливість просохнути.

5. З'ясувалося, що рослинні соки суттєво прискорюють очищення поверхні рани від гнійних виділень, припиняється запальний процес та ріст грануляцій. Клінічні спостереження виявили терапевтичну ефективність свіжого рослинного соку не тільки при первинній обробці, але й при лікуванні ран будь-якого походження, що не загоюються протягом тривалого часу.

6. У випадку лікування опікових ран, доцільно використовувати витягнення з рослин, у хімічному складі яких переважають таніни та таніди. Соки в'язучої дії, ущільнюючі шари шкіри, перешкоджають їх відшаруванню з утворенням пухирців та надають протизапальний ефект. При сильних опіках одразу ж після першої спроби задубити шкіру обмиванням та примочкою в'язучих соків, настоїв та відварів рослин, в народній медицині застосовують обкладання рани м'якоттю гарбузу, картоплі, моркви, чорниці або суниці. Масу рекомендовано наносити на обпечену поверхню, накриваючи стерильною марлевою серветкою і розташовуючи її між шарами марлі.

7. Узагальнено напрацьований матеріал за вказаним напрямом. Наочно відображена характеристика 53 лікарських рослин, що є представниками 33 ботанічних родин. Проаналізована структура повторюваності рослин протизапальної, ранозагоювальної та антисептичної дії певних родин в роботах провідних фахівців. Так, кількість згадувань рослин представників родини Asteraceae - 6; представників родин Rosaceae, Liliaceae та Polygonaceae – по 4; представників родини Cruciferae – 3. Підтверджена думка про те, що представники родини Asteraceae є практично найпоширенішими серед біологічного світу рослин.

8. Акцентована увага на аскорбіновій кислоті (вітаміні С), потреба в якій для організму хворого надзвичайно велика. Проте кількість вказаної речовини в крові та сечі пораненого, обпеченого, у післяопераційний період швидко зменшується. Життєво необхідну потребу організму в аскорбіновій кислоті раціональніше задовольняти за рахунок природних джерел - фруктів, овочей, ягід чи їх соків (активність наданого природного вітаміну перевищує синтетичний аналог у 3-5 разів). Це обумовлює прискорення нормалізації процесів життєдіяльності при тяжких хворобливих станах. Серед 53 проаналізованих рослин вітамін С входить до хімічного складу 79,3% рослин.

9. Рослинні соки можна застосовувати протягом тривалого часу (наприклад, при хронічних дерматологічних проблемах) без подальшого негативного впливу на здоров'я людини, що надає фітозасобам статусу важливої оздоровлюючої ланки сучасної медицини. Отже доцільність лікувально-профілактичного застосування фітотерапевтичних засобів незаперечлива.

10. На думку авторів, надто важливе проводити подальше вивчення різних комбінацій рослин з метою виявлення найефективніших, яких доцільно було б рекомендувати у якості лікувально-профілактичних фітопрепаратів. Зокрема, подальшу наукову роботу планується направити на узагальнення принципів раціонального соколікування при захворюваннях шлунково-кишкового тракту тощо.

Література

1. Ахмедов Р.Б. Растения – твои друзья и недруги / Ахмедов Р.Б. – Уфа: Китап, 2006. – 313с.
2. Беляков Н.А. // Альтернативная медицина /Беляков Н.А. – СПб.-Архангельск: Сев.- Зап. кн. изд-во, 2004. - С. 245-264.
3. Блаутин Л.А. Местное медикаментозное лечение ран. Проблема и новые возможности их решения / Л.А. Блаутин // Consilium medicum. - 2007. - №1. - С.9-16.
4. Гринчишин В. Лікування експериментальних ран соком деревію/ Гринчишин В., Бойків Д. // Мат-али І конгресу світової федерації укр. фарм. товариств, 27-29 травня 1994.: тези доп. – Львів, 1994. – С. 424.

5. Захаревич Е.В. «Живые» соки в питании и лечении / Захаревич Е.В. – ИД «Весь», СПб. – 2003. – 92 с.
6. Кентон Л. Энергия соков / Кентон Л., Кронин Р. - М.: ТОО «ТП», СПб: ТОО «Снарк», 1998. – 190 с.
7. Киселева Т.Л. Терминологические аспекты традиционной медицинской и фармацевтической деятельности в России. Натуротерапия и натурофармация / Киселева Т.Л., Каотев А.А., Коршикова Ю.И. // Фармация № 1. – 2002.
8. Компендиум 2006 – лекарственные препараты / Под ред. В. Н. Коваленко, А. П. Викторова.- К.: МОРИОН, 2006.- 2270 с. 8. Місцеве медикаментозне лікування опіків - К.- 2007.- 29 с.
9. Костюк А.Л. Военная фитотерапия (Целебная сила растений): учебное пособие / Костюк А.Л., Чирков А.И. – М.: Воениздат, 2002. – 279 с.
10. Кучмістова О.Ф. Соки лікарських рослин в лікуванні шкіряних хвороб / Кучмістова О.Ф., Трохимчук В.В., Шумило Т.В. // Зб. наук. праць співроб. КМАПО ім. П.Л. Шупика. – Вип. 10, Кн. 3. – К., 2001. – С. 1027-1034.
11. Кучмістова О.Ф. Роль фітосорбентів та антиоксидантів у вирішенні проблеми детоксикації організму / Кучмістова О.Ф.: мат-али ІХ Конгресу Світової Федерації укр. лік. товариств, присв. 25-річчю СФУЛП, 19-22 серпня 2002 р. – Луганськ-Київ-Чикаго, 2002. - С. 31.
12. Кучмістова О.Ф. Перша долікарська допомога з основами анатомії та фізіології людини: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Кучмістова О.Ф., Строкань А.П. – К.: КНУТД, 2005. – С. 67.
13. Кучмістова О.Ф. До питання вибору ефективної лікарської форми// Мат-али VII з'їзду Всеукр. лік. товариства «Українські мед. вісті» (Тернопіль, 16.05-17.05. 2003 р.): тези доп. – т. 5, № 1(63).- Тернопіль, 2003. – С.220.
14. Лікарські рослини: енциклопедичний довідник/ [ред. акад. Гродзинський А.М.]. - К.: Укр. рад. енциклопедія ім. М.П. Бажана. - 1992. - 543с.
15. Орехов В. Зеленая аптека: настойки, отвары, порошки, мази, чаи, соки / Орехов В. – Симферополь: Бизнес-информ, 2003. – 432 с.
16. Сливка Ю.І. Перспективи нетрадиційної медицини в лікуванні хронічних захворювань// Мат-али Ювілейного VIII з'їзду Всеукр. лік. тов-ва: тез. доп. – К., 2005.
17. Широкий Й. Трави проти раку/ Й. Широкий, А. Каликіна-Широка. – К.: Знання, 2011. – 512 с.
18. Шульц Я. Ліки з божої аптеки. Повернення до забутих практик / Шульц Я., Убергубер Э. - Совместное изд-во Источник жизни и Анфас. - Киев. - 2005. - 300с.
19. Шумило Т.В. Перспективність застосування немедикаментозного методу лікування гнійно-запальних процесів / Шумило Т.В., Кучмістова О.Ф., Гульпа

В.С., Приходько Т.В. // Зб. наук. ст. «Акт. питанья фарм. та мед. науки та практики». – Вип. X. – Запоріжжя: Вид-во ЗДМУ, 2003. – С. 119-120.

20. Чирков А.И. К истокам военной фитотерапии / Чирков А.И., Федосова Е.Ю. // Военно-мед. журнал, т.ССС XXIV, № 11. – 2003. – С. 79-82.

Резюме. *Обобщены данные относительно современного взгляда на особенности фитолечения раневых процессов, облегчения дерматологических проблем. Авторами обобщены современные данные относительно использования в научной и народной медицине соков 53 лекарственных растений противовоспалительного, ранозаживляющего и антисептического действия - представителей 33 ботанических семейств. Проанализована структура повторяемости растений указанного действия в работах ведущих специалистов. Это обуславливает фитолечению статус важного оздоровительного звена современной медицины.*

Ключевые слова: *лекарственные растения, соки, инфицированные раны, дерматиты.*

Summary. *We consolidated data on the modern view of wound phytotherapy features and facilitation of dermatological problems. The authors summarized the modern data on saps from 53 herbs (in 33 botanical families) with anti-inflammatory, wound-healing and antiseptic effects, for medicine and ethno science use. We analyzed references for herbs with effects in question among leading expert's works. This indicates good perspectives for phytotherapy in modern medicine.*

Key words: *medical plants, saps, infected wounds, dermatitis.*